

A szúrós csodabogyó jelentősége

GELETA FERENC

A ruszкусzfajok Európa mediterrán és szubmediterrán éghajlati övein a legelterjedtebbek. Spanyolország és Olaszország déli részein sűrűn előfordulnak. Az olaszok egyik igen kedvelt díszítő növénye; templomok, sírok díszítésére alkalmazzák. Megtalálható Jugoszlávia és Erdély déli részein, de találtak ruszкусzt már az Aldunánál is. Előáziában Iránig terem és megtalálható Afrika északi részein is, ott általánosan ismert díszítő növény.

A ruszкусzt már a rómaiak is (*Ruscus aculeatus* néven) ismerték. A növény tudományos elnevezését *Linnétől* kapta.

„Egértövis” régi jó magyar néven először *Méliusz Juhász Péter* említi (1536—1572 körül), az ő Herbáriumában, az első magyar botanikai, gazdasági és orvostudományi munkájában található meg. *Kitaibel Pál*, a magyar természettudós (1799) Baranya megyei növényfelfedező útja alkalmával Hosszúhetény községben írta le a ruszкусzt, s magyar nevét „Benedek tüsök”-nek jelölte.

A ruszкусzfajok örökzöld félcserjék (törpecserjék) zöld szárral és levél alakúan kiszélesedett kemény, bőrszerű szárképletekkel (levélág, fillokladium), ezeknek közepe táján kicsiny fehér kétlaki virágok ülnek. Április közepe táján virágoznak. Földalatti száruk van. Termésük 1—2 magvú piros bogyó, amely a tél elején érik.

Öt faja nő a Földközi tenger vidékein, ebből kettő: a *Ruscus aculeatus* L. és a *Ruscus hypoglossum* L. hazánkban is előfordul.

A lónyelvű csodabogyó (*Ruscus hypoglossum* L.) mintegy 30 cm magas törpecserje. Levélszerű ágképletei nagyobbak (4—7 cm) hosszúak, puhábbak és nem

1. ábra. Szúrós csodabogyó (*Ruscus aculeatus* L.)

szűrósak. Szára egyszerű, ritkán elágazó. Virágai a levélszerű zöld murvák tövében ötösével, hatosával állnak. Gazdasági jelentősége nincs.

Szűrós csodabogyó (*Ruscus aculeatus* L.) mint erdei melléktermék, a népgazdaságban hasznosítható. Örökzöld, 50—60 cm magasra növő törpecserje, elágazó szárakkal és levélnek tűnő 2—3 cm hosszú kihegyezett, szűrősvégű, többé-kevésbé átellenesen álló, tojásdad, merev, ellaposodott levélágakkal, illetve szárképletekkel (levélág, fillokladium) kemény, vagy bőrnemű ágakkal. Levele tulajdonképpen módosult, ellaposodott szár. Ezt bizonyítja az is, hogy a levélen (amit levélnek gondolunk), kiszélesedett, kemény bőrnemű szárrészen az apró murva tövében egyesével, kettesével állanak a virágai, amelyek kicsinyek, fehérszínűek, kora tavasszal március—április hónapban virágznak. Ebből következik, hogy termése — az 1—2 magvú élénk piros színű bogyó, — ugyanitt található, míg a növényeknél általában a virág, vagy virágzat, valamint a termés a száron szokott lenni. Valódi levelei kicsinyek, pikkelyszerűek, barnás-színűek és a levél-ágak tövében helyezkednek el.

Az erdőben enyhén köves, kissé bokros helyeken lehet leginkább megtalálni. A nedves helyeket jellemzően kerüli. Az ökológiai vázban való elhelyezkedése: a félszáraz és üde acidofil termőhelyen van a termőhelyre egyébként is jellemző lágyszárú növényekkel való társulásban.

Szaporodásával, terjedésével kapcsolatos megfigyelések, tapasztalatok azt bizonyítják, hogy kiváló regenerációs képességénél fogva megtelepedésének helyein elsősorban sarjadzással szaporodik. Ezért begyűjtését csakis a gyökérszelvény feletti szárrészének elvágásával szabad megengedni. Ha a gyökérszelvény, vagy annak egy részével szaggatják ki, a felújulás és szaporodás lényegesen kisebb mértékű lesz.

A kitermelés után a ruszкусzeserje gyökérről (rhizomáról) újra sarjad és két év múlva újra szedhető. Szaporodik terméséről, magjáról is. Ismert lelőhelyein kívül, idényenként más-más helyen szálanként is előfordul, ami abból következik, hogy termését egyes madárfajok fogyasztják és ennek során széthordják.

A faállomány sűrűségének mértéke hatással van a *Ruscus aculeatus* életkörülményeire. A középkorú, gyéritett, megbontott faállományok alatt életfeltételei biztosítottabbak, mint zárt állományokban. Virágzása, terméshozama rendszeresebb, szaporodása és elterjedése erőteljesebb.

Erősen igényli a tűző napfénytől mentes, de világosabb, levegősebb, szellősebb állomány alatti viszonyokat, éppen a különlegesen jellegzetes mediterrán eredeténél fogva, annak ellenére, hogy már rendkívüli mértékben akklimatizálódott. Akklimatizálódására jellemző, hogy a Földközi tenger örökzöld, állandó

I. táblázat

Az egyes erdőgazdasági tájakon begyűjtött ruszкусz mennyisége, az 1960—1967-ig terjedő 8 évben

Erdőgazdasági táj	Területe, ha	Erdősültsége, %	Begyűjtött menny., mázsa	Értéke, Ft
29. Baranya—Somogy—Tolnai hegyhát	67 714	12,3	22	12 600
30. Villányi hegyvidék	2 438	14,6	939	563 400
32. Mecsek	28 239	40,9	2189	1 313 400
33. Zselicség	39 256	28,1	868	518 800
34. Somogyi homokvidék	61 959	24,5	66	39 600
Összesen ...	199 606	—	4084	2 447 800

meleg levegőjű tájaitól erősen különböző hazánk területén, az egészen szélsőséges évszaki változásokat megfelelő idomulással addig bírja, amíg lelőhelyén a faállomány alatt és a termőhelyi viszonyoknak is megfelelő növénytársulásban van. Addig megtartja örökzöld jellegét és más tulajdonságait is.

A faállomány tarvágása esetén, teljes napfényre kerülést, az eredetitől eltérő növénytársulást, a sűrűn feltörő idegen aljnövényzet elnyomását, valamint az esetleges talajművelést az igen nagymérvű meghonosodásának ellenére sem bírja elviselni. Ilyenkor hosszú évekre eltűnik, vagy elvész a tarvágásos erdőterületekről.

A ruszкус az állományok alatt foltokban, telepekben jelenik meg. A borítás (dominancia) erdőrészletenként és szálankénti megjelenésétől az 5⁰/₀-ig változik. A gazdaságos szedésre alkalmas területeken a borítás általában 2—3⁰/₀. Kedvezőtlenebb százalékos megjelenést véve alapul, egy ha-on 5—100 m²-es borításal számolhatunk.

A telepek két évenként szedhetők és így évenként egy ha-on átlagban kb. 100 m² területről gyűjthető ruszкус. Megfelelő sűrű és kellő magasra nőtt növényekből 1 m² területen 1,00 kg ruszкус gyűjthető be.

Begyűjtési ideje szeptembertől májusig tart. Akkor kezdik szedni, amikor a lágy hajtások már érettnek mondhatók, azaz megkeményedtek. Mindaddig gyűjtendő, amíg a lágy hajtások újra meg nem jelennek.

Az ép, egészséges, legalább 40 cm hosszú hajtásokat éles késsel, de legjobban metszőollóval választjuk el a tőtől. Gyökézzettel együtt nem szabad termelni. Szedését csakis kioktatott gyűjtő munkásokkal és lehetőleg felügyelet alatt végeztessük. Ugyanazon helyről csak 3 évenként ismételtető meg a szedés, mert fejletlen száraz nagymérvű leszedésének következménye lehet egyes tövek, illetve egész telepek kipusztulása. A ruszкус termésfokozásának legjobb egyszerű módszere a meglévő termelhető állomány sokoldalú kímélése.

Az összegyűjtött ruszкусzt 10 kg-os, téglalap alakú, négy helyen szorosan kötegelt (1,2 mm, de legfeljebb 1,8 mm vastag lágyhuzallal) szorosan bálákba kell kötegelni. Az így elkészített bálákra 10 cm-es botdarabból fogantyút kell erősíteni. A bálákhoz rudat nem szabad kötni.

A ruszкус termelésénél és szállításánál különös elővigyázattal kell eljárni, mert „levelei” (módosult szárképletek) tövisben végződnek, amelyeknek szúrásai a bőrön nehezen gyógyuló sérüléseket, szúrásokat, majd bőrgennyesedéseket okozhatnak.

Előfordulásának helyei hazánk területén:

A csodabogyók hazánk erdőgazdasági tájcsoportjai közül a II. Déldunántúli erdőgazdasági tájcsoportban fordulnak elő elsősorban.

Hegyvidéki tájak:

29. Baranyai—Somogyi—Tolnai hegyhát;
30. Villányi hegyvonulat;
32. Mecsek;
33. Zselicség;

Síkvidéki tájak:

34. Somogyi homokhát
- a) Somogyi homokvidék tájrészlete.

Ezek a területeken egyes erdőrészletekben általában százalékban is kifejezhető borításban található a *Ruscus aculeatus*. Ezek az erdőgazdasági tájak erősen szubmediterrán klímahatás alatt álló, kedvező csapadékellátottságú dombvidékek, amelyekből csak a Mecsek és a Villányi hegység emelkedik ki. A csoda-

bogyók elterjedésének keleti, illetve északi határát a kis virágú hunyor (*Helleborus dumetorum*), az illatos hunyor (*Helleborus odorus*) határával együtt a Belső-somogyhoz tartozó Zselicség és a már Mecseki flórajáráshoz tartozó Baranyai hegyhát közti fontos florisztikai határvonal jelzi.

A tájegységen belüli egyes termőhelyeken, szedésre alkalmas mennyiségekben az alábbi helyeken található:

a) Baranya megyében: a Tenkes hegy északi lejtőjén Bisse község határában, a Mecsek hegység északi lejtőjén általában Árpád tetőtől—Hetvehelyig, Magyar-egregy, Bátaapáti és Bakóca környékén.

b) Somogy megyében: a zselicségi dombok északi lejtőin: Szentbalázs, Hajmás, Gálosfa, Zselickisfalud, Szenna és Lipótfá községhatárok erdeiben, továbbá a Somogyi homokvidék Kaszó—Iharos—Curgó vonalában.

2. ábra. Gyertyános-kocsánytalan tölgyesek a ruszkusz jó termőhelyei

Elsősorban a Mecsek (32), továbbá a Villányi hegyvidék (30), valamint a Zselicség (33) tájegység növényzetét vizsgálva az északi és nyugati lejtőkön, a félszáraz termőhelyű gyertyános-tölgyesek és bükkösök alatti növénytársulási vételek alapján a gyepszintben elhelyezkedő lágyszárú növényzet florisztikai spektruma igazolja, hogy a mediterrán elemek foglalják el a nagyobb helyet. A számos illir elem között túlsúlyban vannak a *Helleborus dumetorum*, *Vicia oroboides*, *Ruscus aculeatus* és *Ruscus hypoglossum*. Kisebb, gyűjtésre nem alkalmas, mennyiségben Zala és Tolna megyében is előfordul, sőt megtalálták a Bakonyban (a Kab-hegyen), továbbá a Budai-hegyek déli fekvésű oldalain is.

Értékesítés, felhasználás

Virágárusok, virágüzletek keresett díszítő növénye ősztől—tavaszig, amikor már más zöld növény kevés van. Országosan elterjedt felhasználási igényről ugyan nem lehet beszélni, de számos helyen ismerik és szeretik. Hazánk díszítőzöld anyagban szegény területein, a Duna—Tisza közében, Tiszántúlon különösen kedvelik. Elsődleges felhasználási helye a Hajdú-Bihar megyei állami vállalatok és magánkisiparosok élő és művirég üzleteiben van.

A koszorúkészítő ipar a ruszкусzt csak festett állapotban dolgozza fel, mert nyersen a szedés után rövidesen megszárad, mély zöld színét elveszti, megsürkül. Ma már a ruszкусzt vegyszeres eljárással tartósítják, melynek során sötétzöld, rozsdabarna vagy más színekre megfestik és festés után mesterségesen szárítják.

2. táblázat

**Az Erdei Termékeket Feldolgozó és Értékesítő Vállalat
által értékesített festetlen (zöld) ruszкусz mennyisége
és értéke gazdasági évenként**

A begyűjtés éve, gazdasági év	A R u s z k u s z	
	súly/q	értéke/Ft
1. 1957/1958.	782	469 200
2. 1958/1959.	767	460 200
3. 1959/1960.	778	466 800
4. 1960/1961.	771	462 600
5. 1961/1962.	573	434 800
6. 1962/1963.	358	214 800
7. 1963/1964.	271	162 600
8. 1964/1965.	294	176 400
9. 1965/1966.	476	285 600
10. 1966/1967.	563	337 800
Összesen ...	5633	3 470 800

Az 1957/1958. és 1958/1959. gazdasági évben az Erdei Termékeket Feldolgozó Vállalat saját üzemében állította elő a festett ruszкусzt, mintegy 2,5 vagon mennyiségben. A zöld ruszкусzt szárították, amíg mintegy 40—50⁰/₀-ot veszített súlyából. Utána brillant grűn festékkel teli kádakban, merítve áztatták az előre elkészített csokrokat. Ezek után levegő cirkuláltatásával megszáritották.

A nyers ruszкусz felvásárlási ára 3,30 Ft/kg, amelyet 0,50—0,70 Ft/kg fuvar-költség növel. A nyers, zöld ruszкусz eladási ára 6,00 Ft/kg, a haszon 2,0—2,20 Ft/kg-ként. A festett ruszкусz értékesítési ára: 21,20 Ft kg-ként. A vállalat ebből az árból időnként engedményeket is tudott adni, mert a festési költség, munkabér, festékanyag és rezi nyereséges kalkulációja erre lehetőséget adott.

A festett ruszкусz igen nyereséges termék — jó hasznot biztosító cikke lehet a vele foglalkozó vállalatnak. A festett ruszкусzt ugyancsak bálákba kötözve hozzák forgalomba.

A ruszкусz iránti kereslet nagy. A termelés 1961-től kezdve erősen csökkent, jelenleg az évi mennyiség 400—500 q körül ingadozik. A vállalat csakis az állami kereskedelem részére szállít ruszкусzt, a magánkisiparosok igényeit nem is tudja figyelembe venni.

A kevesebb ruszкусztermés okai között első helyen áll, hogy a szedhető terület az 1957. évinek közel felére csökkent.

A termőterület csökkentésének főbb okai:

a) Természetvédelmi területté nyilvánították a Mecseki Állami Erdőgazdaság legjobb ruszкусz-termő Árpád-tetői területét, majdnem teljes egészében.

b) Bányászati akadályok miatt a kővágószőlősi és Hetvehely környéki ruszкусzosok nem szedhetők.

c) A Zselicségben nagyobb arányú fakitermelési, döntési, kiközelítési és szállítási munkák következtében szenvedtek kárt a ruszкусz telepek.

Egyéb okok:

a) Egyes termőhelyeken nem várják meg a száruk teljes kifejlődését, amely 3 évenként történik meg.

A fejletlen száruk leszedésének következménye sok tő kipusztulása.

b) A hajtásokat nem éles késsel, vagy metsző ollóval vágják el a tő felett, hanem kapával vágnak bele a ruszkuszborba, így a gyökérzetet is megrongálják.

c) A mindjobban fokozódó turisztikai tevékenységből eredő szárfelhúzás, taposás hatása sem kedvező.

Az erdőgazdálkodásban a ruszkusz termelése nem lehet cél, de a Mecsek és a vele közvetlenül érintkező somogyi, tolnai dombok flórajárásában, botanikai vonatkozásban olyan mediterrán elem a *Ruscus aculeatus*, amelynek mint erdei melléktermékek népgazdasági jelentősége sem lebecsülendő. Ezért szakmai és gazdálkodási határokon belül kíméletet érdemel. A ruszkusz termés csökkenését befolyásoló tényezőknek — akár részbeni megszüntetésével, — valamint a főbb erdőnevelési eljárásokkal, — meg lehetne tartani a ruszkusz termőhelyeket, lehetne növelni az évenként begyűjthető mennyiséget.

Az erdőfelújításokat, — a lehetőségek kihasználásával — természetes erdőfelújítási módszerekkel kellene elvégezni. Ahol ezt a módszert nem lehet alkalmazni, ott előzetes alátelepítés után kisebb kiterjedésű tarvágásokat kellene alkalmazni. Az erdőfelújításoknál és erdőtelepítésekénél nagyon fontos a megfelelő fafajpolitikai irányelveknek betartása, a ruszkusznak jó termőhelyet biztosító állományszerkezet kialakítása.

Гелета Ф.: ЗНАЧЕНИЕ ИГЛИЦЫ.

В лесах двух южных комитатов страны иглица (*Ruscus aculeatus*) появляется естественным путем в нужном для производства количестве. Иглица излюбленный искомый декоративный материал у мастеров по венкам. Вследствие этого заготовленный материал всё время расходуется. Интересен как элемент особой флористики. С точки зрения хозяйства необходимы мероприятия по сохранению и расширению площадей произрастания иглицы.

Geleta F.: DIE BEDEUTUNG VON RUSCUS ACULEATUS

Ruscus aculeatus kommt in den Waldungen der beiden südlichen Komitate Ungarns in einer nutzungswürdigen Menge natürlich vor. Es ist ein gesuchtes Schmuckgrün der Kranzenbinder, das infolge der rücksichtslosen Ausbeutung in schnellem Abnehmen begriffen ist. *Ruscus* ist ein eigenartiges floristisches Element der genannten Gegend, das einer Schonung würdig ist. Aus wirtschaftlichen Belangen sind Massnahmen zur Erhaltung, bzw. zur Ausdehnung seiner Standorte zu treffen.

Adatok a mátraházi kísérleti mesterséges madárodú telepen észlelt költépusztulásról

SZENICZEY TIBOR

1962-ben Mátraházán 6 ha-nyi területen, 95 db eternit fészekodu kifüggesztésével kísérleti mesterséges madárodú telepet létesítettünk. A déli kiettségű, 600 méter tengerszint feletti magasságban fekvő félszárz *Poa nemoralis* kocsánytalantölgy állomány eredete sarj, kora 60—80 év.

A madártelepítés céljának és módszerének részletes leírását *Az Erdő* 1966. márciusi számában már ismerttettem.

A madarak megtelepítésére nyolc-féle eternit fészekodu típust alkalmaztunk. A típusonkénti fészkeléseket a következőkben értékelem.

„B” típusú fészekodu

Kerek röpnylásának átmérője 32 mm. Magassága 25 cm, alapterülete 113 cm².

A madarak által legkedveltebb odúféleség. A telepen fészkelő 8 fajtól 5 faj ezt a típust használja rendszeresen.

Igénybevétele 100 százalékos, vagy annál több.